

Васильченко О.М.

Фактор онтологічної безпеки в сучасних українсько-російських відносинах

У статті концепт онтологічної безпеки розкривається в контексті сучасних українсько-російських дискурсивних практик. Зокрема, зі згаданої позиції характеризується стратегічний наратив України та Російської Федерації щодо подій на сході України й у Криму.

Ключові слова: національна ідентичність, онтологічна безпека, смислова війна, стратегічний наратив, інформаційно-психологічна безпека.

сійської Федерації относительно событий на востоке Украины и в Крыму.

Ключевые слова: национальная идентичность, онтологическая безопасность, смысловая война, стратегический нарратив, информационно-психологическая безопасность.

The article describes the concept of ontological security within the context of the current discursive practices of Ukraine and the Russian Federation. In particular, with the aforementioned in view, characteristics is provided for the strategic narrative of the mentioned countries regarding the developments in the East of Ukraine and Crimea.

Key words: national identity, ontological security, semantic warfare, strategic narrative, informational and psychological security.

УДК 327.5 (477:470+571)

Васильченко О.М.,
аспірант кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

В статье концепт онтологической безопасности раскрывается в контексте современных украинско-российских дискурсивных практик. В частности, согласно упомянутой позиции характеризуется стратегический нарратив Украины и Рос-

Потреба в урегулюванні російсько-українського міждержавного конфлікту природно зумовлює з'ясування його генезису. При цьому для розрахунку шляхів можливого вирішення конфлікту важливим також є розуміння природи вияву останнього в рамках двосторонньої взаємодії сторін. Саме тому надалі автор розглядатиме Україну та Російську Федерацію як комплексних соціальних агентів, що володіють відповідною національною та зовнішньополітичною ідентичністю, котру вони створюють, захищають і змінюють шляхом відповідних дискурсивних практик.

Метою статті є визначення ролі фактору онтологічної безпеки в сучасних українсько-російських відносинах. Для реалізації поставленої мети автор ставить перед собою такі завдання:

1. Визначити зміст поняття онтологічної безпеки.
2. Окреслити критерії її вияву в міждержавних відносинах.
3. Охарактеризувати поточний стратегічний наратив України та Російської Федерації щодо політичних подій на сході України й у Криму

Розробки поняття онтологічної (від грец. *όντος* – суще, те, що існує, *λόγος* – учення, наука) безпеки в рамках іноземного наукового дискурсу можна знайти в працях Ф. Беренскотера, Б. Гієріка, Е. Гідденса, Ш. Кея, Д. Кемпбелл, К. Кіннвалл, С. Крофта, Дж. Мітзен, Дж. Мустафа, Б. Стіл, Ф. Хансен та ін. Наукові здобутки згаданих дослідників розкривають основні параметри сутності онтологічної безпеки на національному й міжнародному рівнях, зокрема цікаві результати отримано щодо використання цього поняття в характеристиці конфліктної динаміки. З іншого боку, в українському науковому дискурсі проблемне поле концепту онтологічної безпеки наразі майже не є розробленим. Вітчизняні дослідники, такі як Н. Гайворонюк, В. Ман-

драгеля та ін., звертаючись до поняття онтологічної безпеки, здебільшого наголошували на його взаємозв'язку з національною безпекою й ідентичністю. Отже, ми розуміємо, що український науковий дискурс потребує розробки ролі онтологічної безпеки щонайменше в контексті дво- й багатосторонніх відносин, а також міжнародних конфліктів і шляхах їх розв'язання.

Власне ж саме поняття онтологічної безпеки прийшло в теорію міжнародних відносин зі сфери соціальної психології та психіатрії, що знову підкреслює релевантність міждисциплінарного підходу в дослідженні політичних процесів. Автором терміна був шотландський психіатр Р. Лейнг, котрий використав його в роботі "The Devided Self" 1960 р. [1, с. 220].

В інтерпретації Дж. Мітзен запропонованого Р. Лейнгом підходу до психології індивіда це поняття стосується не так безпеки фізичного тіла, «скільки особистості, суб'єктивного відчуття того, ким є особа, що й уможливорює та мотивує її дії та рішення» [2, с. 344]. При цьому Дж. Мітзен пояснює, чому для людей як соціальних акторів онтологічна безпека є настільки важливою. На думку дослідниці, «агентський статус у структурі соціальних відносин потребує сталого когнітивного середовища», оскільки якщо актор не має уявлення, чого очікувати, то він утрачає спроможність системно синтезувати цілі та засоби [2, с. 342]. Отже, відбувається дезорієнтація під час прийняття рішень, що також породжує стан небезпеки. Саме тому, аби цього уникнути, соціальні агенти звертаються до інструменту усталених практик, котрі й «уможливлюють їхній агентський статус» [2, с. 342].

Більше того, актор погоджується з подальшим аргументом Дж. Мітзен щодо того, що соціальні актори забезпечують свою онтологічну безпеку шляхом узвичаєння своїх відносин з іншими акторами. Критично важливим моментом у

цьому разі є теза згаданої дослідниці про те, що в спробі досягти когнітивної стабільності, котру такі відносини якраз і уможливають, **актори прив'язуються до певних схем соціальної взаємодії**, оскільки таким шляхом вони захищають власну ідентичність [2, с. 347].

Підтвердження цієї точки зору можна знайти й у роботах С. Крофта, який уводить окреме розуміння «онтологічної інсек'юритизації», тобто створення онтологічних загроз. С. Крофт також стверджує, що проблеми безпеки, які виникають між різними вимірами ідентичності (національної, релігійної, ідеологічної тощо) соціальних акторів, є вирішальними для розуміння спектру загроз, що перед ними постають [1, с. 219]. На думку автора, вагомими є також розбіжності, які виникають не лише між виявами ідентичностей, а й безпосередньо на їх рівнях.

Окремим аспектом розуміння поняття онтологічної безпеки для вивчення політичних процесів у міжнародному вимірі є те, що, за словами С. Крофта, більша частина сучасної жорстокості й насилля генерується та втілюється через «відчуття незахищеності» індивідів, що конструюється на рівні міжсуб'єктної взаємодії [1, с. 219]. Як бачимо, таке твердження безпосередньо збігається з прийнятим у політичній науці концептом «дилеми безпеки». У свою чергу, розробка поняття онтологічної безпеки вносить суттєві якісні корективи в її розуміння.

Так, на думку Дж. Мітзен, наслідки дій соціального актора завжди відтворюють або ж суперечать його ідентичності. Тому, оскільки ідентичність забезпечує мотиваційну основу поведінки такого актора, її стабільність безпосередньо залежить від того, чи будуть реалізовані практики, що її підтримують [2, с. 344]. Отже, дослідниця доводить, що «раціональні агенти приймають цілеспрямовані рішення, зважаючи на можливі наслідки й альтернативи та спрямовуючи свої дії **на узгоджені ними внутрішні цілі**» [2, с. 345].

Відповідно, в межах статті онтологічна безпека соціального актора розуміється як стан захищеності його ідентичності, що позбавляє його базового дискомфорту від невизначеності, котра й сприймається як незахищеність. Можемо сказати, використовуючи слова Дж. Мітзен, що «онтологічна незахищеність відповідає глибокому паралізуючому стану, в якому невідомо, яким загрозам протидіяти, а які ігнорувати», тобто взагалі не розглядати як такі [2, с. 345].

Окресливши вище поняття онтологічної безпеки, ми маємо при цьому розрізнити особливості її вияву саме на державному рівні, оскільки, як було зазначено, спочатку цей термін виник саме в контексті роботи з індивідуальною свідомістю й поведінкою. Однак так як раніше ми вже вели мову про роль онтологічної безпеки в житті соціальних

акторів, то, аби конкретизувати її вияв у міждержавній динаміці, нам необхідно встановити відповідні критерії для цього.

Цитуючи Е. Гідденса, Дж. Мітзен указує, що соціальні актори забезпечують власну онтологічну безпеку завдяки створенню т. зв. «когнітивного кокону», котрий устанавлюється на рівні емпіричного знання про можливі події, що можуть загрожувати їх цілісності на матеріальному чи психологічному рівнях [2, с. 346]. Проте таке твердження викликає запитання: завдяки чому це відбувається? Можливу відповідь можна знайти в роботах Дж. Мустафи, котра, цитуючи Д. Кемпбелла, звертає щодо цього увагу на роль дискурсу, оскільки, на думку Д. Кемпбелла, як ідентичність актора, так і усвідомлювані їй загрози безпосередньо поєднані з «характером того, як актори «говорять» про них» [3, с. 69]. Отже, погоджуючись із думкою Дж. Мустафи, можемо стверджувати, що наративи держав, котрі стосуються проблем безпеки, відіграють значну роль у конструюванні середовища безпеки, а не просто описують і відображають його [3, с. 69].

Таке розуміння в поєднанні з попереднім урахуванням природи держав як комплексних соціальних агентів заохочує звернутися наразі до теорії соціального конструктивізму. Так, наприклад, Н. Онуф розробляє поняття соціальних норм і правил, а також їх ролі в політичній динаміці як такої. Соціальні правила, що є загальнозобов'язальною та легітимізованою формою соціальних норм, згідно з поглядами Н. Онуфа, є особливою формою поведінкових установок, які для акторів міжнародних відносин забезпечують зв'язки типу «агент-структура». Відбувається це шляхом того, що основною функцією згаданих правил, на переконання дослідника, є «забезпечення зв'язку між агентами та світом, що постійно змінюється і структура котрого, у свою чергу, постійно трансформується, оскільки ті самі правила постійно реалізують свою конструктивну функцію» [4, с. 4]. Взаємодія і становлення згаданих соціальних правил здійснюється безпосередньо через дискурсивні практики соціальних акторів, у цьому випадку держав. Тобто актори постійно транслюють власні наративи, що відображають їхню ідентичність, однак для отримання агентського статусу в певній соціальній системі їм ще необхідно, по-перше, слідувати чинним у ній правилам, що обумовлюють її функціонування, по-друге, відповідно, бути визнаними рештою наявних акторів.

Забезпечення онтологічної безпеки держави залежить напряду від поведінки інших держав, а також від життєздатності й загальної динаміки соціальних правил, у котрій вони функціонують. У цьому можна знайти одне з пояснень прив'язаності держав до окремих міжнародних порядків, оскільки завдяки підтримці визначеного набору правил

поведінки вони можуть забезпечити і свою онтологічну безпеку, тобто усвідомлення цілісності власної національної ідентичності.

Саме в цьому контексті актуалізується роль мовних актів, котрі Н. Онуф розглядає як основу соціальних норм і правил [4, с. 4], так як останні, як стверджує дослідник, саме й формуються шляхом неодноразового повторення, закріплення та визнання мовних актів. Серед останніх Н. Онуф виокремлює три типи:

1. Норми-інструкції (висловлювання у формі «Цим я заявляю...»).

2. Норми-накази або норми-директиви (висловлювання у формі «Цим я вимагаю...»).

3. Норми-зобов'язання (висловлювання у формі «Цим я обіцяю...») [4, с. 4].

Такого роду мовні акти, що становлять канву дискурсивних практик держав, породжують згодом стверджувальні, директивні та зобов'язальні соціальні правила, відповідно, зумовлюють їх взаємодію. Отже, можемо стверджувати, що мовні акти виконують, серед іншого, репрезентативну функцію в тому розумінні, що транслюють через дискурси розуміння державами себе як соціального утворення. Тобто вони також є засобами забезпечення онтологічної безпеки держав.

Ураховуючи такий погляд на природу дискурсивних практик держав, доцільно звернути увагу на згадане вище явище «онтологічної інсек'юритизації», концепт якого запропонований С. Крофтом. На думку дослідника, воно спостерігається тоді, коли «домінуюча владна структура може вирішувати, хто має бути захищений, а кого необхідно контролювати ... і боятися» [1, с. 220]. Отже, під згаданим концептом можемо розуміти цілеспрямоване позбавлення в очах і свідомості соціального середовища певного актора його «статусу як такого, що є безпечним для інших». А оскільки будь-яка держава у своїй поведінці виходить із власних національних інтересів (що можна порівняти з позитивною пресупозицією (наміром), сукупність дискурсивних практик, що суперечить їм, автоматично буде сприйматися як онтологічна загроза, так як дестабілізуватиме той наратив, що держава транслює на відповідну міжнародну цільову аудиторію.

Відтак, наголошуючи на тому, що в умовах, коли на індивідуальному рівні поведінкові установки та уявлення формуються саме інтерсуб'єктивно [1, с. 220], С. Крофт надалі цитує твердження Б. Стіла щодо вияву вказаного процесу на міждержавному рівні. Так, останній зазначає: «... тоді, як матеріальна (фізична – *авт.*) безпека (очевидно) є важливою для держав, онтологічна безпека для них є більш вагомим, оскільки її забезпечення утверджує державну ідентичність (тобто уможливорює не лише її фізичне існування, а й, передусім, те, як держава бачить себе та, по-друге, як вона хоче, щоб її бачили інші)» [1, с. 224].

Виходячи із цього, автор підтримує думку Б. Стіла: «Держави працюють над забезпеченням власної онтологічної безпеки, так як вони прагнуть зберегти послідовні «я-концепції», а ідентичності держав конструюються та закріплюються через наратив, що уможливорює використання узвичаєних зовнішньополітичних дій» [1, с. 224].

І, зокрема, виходячи з останнього, можемо сказати, що критичним для проблемного поля дослідження є розуміння того, що забезпечення онтологічної безпеки, власне, може вкрай суперечити безпеці фізичній [2, с. 342]. Саме тому автор звертає особливу увагу на гіпотезу, запропоновану Дж. Мітзен. Згідно з таким баченням, держави можуть прив'язуватися й, на думку автора, ставати певною мірою залежними від окремого конфлікту. Основна причина, як уважає Дж. Мітзен, у такому випадку полягає в тому, що держави переважно обирають узвичаєний набір практик взаємодії («нехай і шкідливих або деструктивних»), аби лише уникнути дестабілізуючої невизначеності для власної ідентичності чи ідентичності «Іншого» [2, с. 342]. Більше того, згадана дослідниця влучно зазначає, що таке розуміння якісно видозмінює сприйняття концепту «дилема безпеки» як такої, оскільки дає змогу стверджувати, що міжнародні конфлікти можуть виникати не тільки через відому вже теорії міжнародних відносин невизначеність, а й завдяки конкретній визначеності й певності, котру сторонам забезпечують такі конфліктні відносини.

У контексті врегулювання міжнародних конфліктів вищенаведене розуміння концепту онтологічної безпеки призводить до логічного, проте контроверсійного з морально-етичного погляду висновку, а саме: якщо тривалий міжнародний конфлікт задовольняє потреби ідентичності однієї або більше сторін, то його вирішення може створити онтологічну загрозу, котрої держави саме й прагнуть уникнути [2, с. 343].

Вдале підтвердження цьому можемо знайти в роботах Ш. Кея, в яких він досліджує генезис та особливості динаміки міжгрупових конфліктів із таких самих позицій щодо онтологічної безпеки. Так, цитуючи К. Кіннвалл, дослідник наводить приклад одного з інструментів, що можуть використовуватися сторонами, коли конфлікт задовольняє потреби реалізації їхньої ідентичності. Зокрема, йдеться про т. зв. «обрану травму», під якою К. Кіннвалл пропонує розуміти постійне звернення до певної історичної катастрофи чи трагедії, в результаті чого спостерігається (рефлексорна – *авт.*) акцентуація інформації, уявних очікувань і сильних емоцій стосовно окремих моментів із долі пращурів; при цьому вибудовується механізм захисту від «неприйнятною точки зору» [5, с. 241]. Як розуміємо, з огляду на згадані вище основи теорії соціального конструк-

тивізму, наведені процеси та явища втілюються саме завдяки дискурсивним практикам соціальних акторів через структуру і зміст комплексу мовних актів.

Підводячи підсумок цієї частини дослідження, можна виокремити такі ключові критерії вияву реалізації онтологічної безпеки в міждержавних відносинах:

1. Поведінка держави загалом зумовлюється потребою в захисті й забезпеченні національної ідентичності.

2. Посилений наголос на вагомості останньої постійно наявний у внутрішньо- та, зокрема, зовнішньополітичному наративі держави.

3. Будь-яка дія чи інформація, котра суперечить наявному загальноновизнаному концепту національної ідентичності, викликає помітну бурхливу реакцію насамперед на рівні дискурсивної практики.

4. Наявність суперечностей або конфліктів з іншими державами щодо окремих ментальних патернів, зокрема, в контексті політики пам'яті.

Звертаючи увагу на вияви спроб забезпечення онтологічної безпеки в сучасних українсько-російських відносинах, варто також звертати значну увагу й на характер метафор, наявних у стратегічних наративах сторін. Так, К. Платт вважає, що метафори, пов'язані з проблемами цілісності та фрагментарності, є ключовими риторичними фігурами в дискурсивних практиках щодо подій у Криму [6]. Дослідник стверджує, що анексія Криму зображується через поняття «возз'єднання» задля того, аби в колективній свідомості громадян Російської Федерації (далі – РФ) відновити й закріпити усвідомлення втраченої в результаті розпаду Радянського Союзу цілісності. Тобто генерація такої « нової територіальної єдності » [6], на думку К. Платта, безпосередньо слугує сучасним цілям націє- та державотворення РФ, де владним колам тепер потрібно провести рефреймінг, тобто трансформацію сприйняття населення щодо соціально-економічних і політичних проблем і, зокрема, кризових явищ, через які воно пройшло після припинення існування СРСР.

Окрім цього, підтвердження тому, що нинішня політика РФ щодо України зумовлена прагненням забезпечити власну онтологічну безпеку, знаходимо в книзі Г. Почепцова «Смисли і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах». У згаданій роботі дослідник вважає утворення «конкурентного полюса смислу – створення й захист своєї моделі людини, суспільства, системи смислів і цінностей» – однією з провідних цілей РФ у нинішньому конфлікті з Україною [7, с. 39].

Водночас таке розуміння поточної динаміки українсько-російських відносин корелює з концепцією еволюції війн, запропонованою ще в 1989 р. В. Ліндом, де основними критеріями кла-

сифікації є засоби ведення війни та тактика їх використання. Так, В. Лінд стверджував, що політична інфраструктура і громадянське суспільство стануть основними цілями противників у «війнах четвертого покоління» [8, с. 24]. Продовжуючи розробку теорії еволюції війн, Я. Берзінш при цьому у своїх поглядах конкретизує, що в сучасному російському розумінні ведення воєнних дій основним полем бою є людська свідомість на всіх її рівнях [9, с. 64]. Саме тому, використовуючи думку згаданого дослідника, можемо сказати, що двома характерними рисами, які вирізняють нинішній російсько-український міждержавний конфлікт серед т. зв. традиційних війн, пов'язаними напряму з концептом онтологічної безпеки, є такі:

1. Відмова від безпосереднього знищення противника на користь сприяння його внутрішнього занепаду.

2. Перехід від ведення війни збройними засобами до культурних війн [9, с. 64].

На цьому тлі акцентуалізується також концепт смислових війн, запроваджений у вітчизняний науковий дискурс Г. Почепцовим. Оскільки саме системи смислів є складниками метафор, що становлять зміст відповідних мовних актів, наявних у стратегічних наративах держав, то можемо говорити про безпосередній зв'язок онтологічної та інформаційно-психологічної безпеки держав як соціальних агентів. Однак, на думку автора, онтологічну безпеку варто вважати складником інформаційно-психологічної.

Отже, щоб охарактеризувати останній поточний стратегічний наратив України та РФ щодо політичних подій на сході України й у Криму, варто спершу коротко окреслити їх висхідні позиції, тобто нормативно-концептуальну базу. У межах дослідження автор звертає увагу на такі типи державних нормативних документів України та РФ:

1. Конституція.

2. Закон про засади внутрішньої та зовнішньої політики України/Концепція зовнішньої політики РФ.

3. Стратегія національної безпеки.

Нехай тексти вказаних вище нормативно-правових актів України та РФ будувалися з використанням усталених у світовій практиці вербальних виразів соціальних правил, варто поглянути на наявні в них суттєві відмінності, що визначають прагнення цих держав забезпечити власну онтологічну безпеку, зокрема, в контексті двосторонніх відносин. Так, у преамбулі Конституції України підкреслюється роль багатоміжових процесів державотворення й особливо «здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення» [10]. Текст преамбули російського аналога Основного Закону, у свою чергу, акцентує увагу на «відродженні суверенної державності Росії» та усвідомленні цієї державою себе як частини світового співтовариства [11].

Характерним для дослідження ролі онтологічної безпеки в українсько-російських відносинах є те, що стаття 11 Конституції України передбачає: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [10]. Водночас у пункті 3 статті 43 Конституції РФ стверджується, що «кожен зобов'язаний піклуватися про збереження історичної та культурної спадщини, берегти пам'ятки історії та культури» [11]. Отже, помітною є відмінність у модальності зазначених соціальних норм, що стосуються сфери забезпечення онтологічної безпеки, оскільки історична свідомість, культурна спадщина, історична пам'ять тощо є невід'ємними елементами національної ідентичності держави.

Окрім цього, в текстах вищих нормативно-правових актів України та РФ, які визначають їхню зовнішню політику, також можна виділити низку аспектів, що напряду відображають прагнення забезпечити онтологічну безпеку. Так, стаття 11 Закону України «Про засади зовнішньої та внутрішньої політики», по-перше, визначає Україну як європейську державу; по-друге, орієнтує українську зовнішню політику на «утвердження провідного місця України у системі міжнародних відносин, зміцнення міжнародного авторитету держави», зокрема, з поступовою «диверсифікацією джерел постачання енергоносіїв, збільшення власного видобутку й переведенням українських газо-, нафтотранспортних та електричних мереж на умови функціонування, що діють у державах Європейського Союзу»; по-третє, що є сьогодні ключовим, на думку автора, в консолідації сучасної української національної та зовнішньополітичної ідентичності серед основних засад реалізації зовнішньої політики України проголошує забезпечення її інтеграції «в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі» [12]. Навіть з указаних декількох параметрів, що є далеко не єдиними, та з огляду на весь концепт євроатлантичної інтеграції, зрозумілішим стає загальний характер побудови української ідентичності на сучасному етапі.

Що стосується Концепції зовнішньої політики РФ, то серед вагомих для розгляду фактору онтологічної безпеки в її відносинах з Україною параметрів тут можна виділити такі:

– Задеклароване прагнення укріпити позиції РФ як «одного з впливових центрів сучасного світу» – параграф «в» пункту 3 частини 1 Концепції.

– Усебічний ефективний захист прав і законних інтересів російських громадян, котрі проживають за кордоном, «у тому числі в різних міжнародних форматах» – параграф «з» пункту 3 частини 1 Концепції.

– Засудження спроб окремих центрів сили (зокрема Заходу в особі США) «нав'язування іншим державам власної шкали цінностей» – пункт 5 частини 2 Концепції.

– Наголос на тому, що РФ «реалізує самостійний і незалежний зовнішньополітичний курс, продиктований її національними інтересами», що «відображає унікальну, сформовану віками **роль Росії як урівноважального фактору в міжнародних відносинах** й розвитку світової цивілізації» – пункт 22 частини 2 Концепції.

– Нарешті, в пункті 56 частини 4 Концепції стверджується, що РФ зацікавлена в «розвитку всього різноманіття політичних, економічних, культурних і духовних зв'язків з Україною» й докладе зусиль у співпраці зі світовим співтовариством для «політико-дипломатичного врегулювання внутрішньодержавного українського конфлікту» [13].

Відповідно, виходячи з такої конфігурації закріплених на вищому рівні соціальних норм в Україні та РФ, зрозумілою стає суттєва базова відмінність між «я-концептами», тобто ідентичностями сторін на нинішньому історичному етапі. По-перше, тоді як Україна, зокрема, після Революції Гідності спрямована на консолідацію окремого зовнішньополітичного шляху, дистанціюючись від багатомірної спадщини СРСР, РФ має намір здійснити рефреймінг колишньої величі радянського силового потенціалу під своїм началом. По-друге, маємо таку смислову розстановку на рівні внутрішньонаціональних і міжнародних дискурсивних практик і соціальних правил:

• Згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН A/RES/68/262 «Територіальна цілісність України» від 27 березня 2014 р., міжнародне співтовариство ще раз підтримало міжнародну соціальну норму щодо визнання територіальної цілісності, незалежності й суверенітету України в межах визнаних раніше кордонів; а також визнало референдум щодо приєднання Криму до РФ незаконним [14].

• Відповідно, Стратегія національної безпеки України від 26 травня 2015 р. однією з ключових цілей ставить «відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону». Водночас зазначається, що РФ окупувала Крим, розв'язала воєнну агресію на Сході України та намагається «зруйнувати єдність демократичного світу» й «уможливити безкарне застосування сили на міжнародній арені» [15].

• При цьому в пункті 17 Стратегії національної безпеки РФ від 31 грудня 2015 р. знову застосовується фреймінг антиконституційного державного перевороту щодо подій листопада 2013 – лютого 2014 рр. в Україні зі звинуваченням США та ЄС у спричиненому їх підтримкою «глибокому розколі в українському суспільстві та виникненні збройного конфлікту». У цьому документі також акценту-

ється увага на цілеспрямованому, на думку вищої політичної влади Кремля, створенні в українського населення образу ворога в особі Росії. Отже, ці та інші процеси в Україні розцінюються російською стороною як довгострокове джерело нестабільності в Європі й безпосередньо на кордоні з Росією [16].

• Водночас, згідно з Резолюцією Третього комітету Генеральної Асамблеї ООН А/С.3/71/L.26 «Стан у сфері прав людини в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі», 15 листопада 2016 р. РФ була офіційно визнана державою-окупантом [17].

Ураховуючи зазначене, можемо сказати, що особливо чітко простежується смислове протистояння в контексті мовних виразів і відповідних метафор, що застосовуються українською та російською сторонами на тлі дискурсивних практик у межах Ради Безпеки ООН [18; 19; 20]. Показовим є те, що обидві сторони прагнуть так гарантувати власну онтологічну безпеку, відповідно до усталених для них сьогодні національних і зовнішньополітичних ідентичностей.

Україна в контексті свого нинішнього стратегічного нарративу неодноразово ефективно використовувала низку метафор і смислів, що утверджують її онтологічну безпеку. Так, паспорти, видані на території ЛНР і ДНР, називаються «так званими документами», замість згадки в офіційному політичному дискурсі вказаних соціальних утворень, використовується термін «окремі райони Донецької та Луганської областей України» тощо [21; 22; 23]. Додатково інформаційно-смислове протистояння Києва та Москви простежується й у їхніх нарративах у межах справи «Україна проти Росії» в Міжнародному Суді ООН [24; 25]. На думку автора, необхідним є подальше детальне дослідження смислового поля текстів указаних документів із погляду потреби України та РФ забезпечувати власну онтологічну безпеку.

Отже, з урахуванням викладеного вище можемо зробити такі висновки:

1. У результаті цієї роботи встановлено, що онтологічну безпеку можна розуміти як стан захищеності ідентичності соціального актора, що дає останньому змогу уникнути базового дискомфорту від власної сутнісної невизначеності, що й сприймається як онтологічна незахищеність.

2. Держави як комплексні соціальні агенти також прагнуть забезпечити власні послідовні та визнані ідентичності, що конструюються, закріплюються і трансформуються через відповідні стратегічні нарративи, які й уможливають наступну реалізацію узвичаєної щодо державної ідентичності зовнішньополітичної поведінки.

3. Оскільки онтологічна безпека є частиною інформаційно-психологічної безпеки соціального агента, що базується на здійсненні узвичаєних практик, автор підтримує наявну в науковому дис-

курсі думку, що держави прив'язуються до окремих патернів поведінки. І, навіть якщо останні є деструктивними й конфліктними, держави завдяки їм забезпечують стійкість і послідовність власної соціально сконструйованої ідентичності.

4. Виходячи зі здійсненої характеристики нормативно-концептуальної бази національної та зовнішньополітичної ідентичності України й Російської Федерації, можна стверджувати, що в основі конфліктної взаємодії між сторонами є саме фактор онтологічної безпеки, оскільки сьогодні згадані держави є здебільшого якісно протилежними соціальними мегапроектами. Тим самим російсько-український міжнародний конфлікт переходить у вимір війни смислів і загалом інформаційно-психологічного протистояння.

5. А це й спричиняє, у свою чергу, відповідну дискурсивну та поведінкову практику в межах сучасної українсько-російської взаємодії. Більше того, на думку автора, основною проблемою для теоретико-практичного вирішення є прив'язаність обох сторін до конфліктної взаємодії, що суттєво перешкоджає на цьому історичному етапі розробленню й особливо реалізації механізмів урегулювання українсько-російського міждержавного конфлікту.

6. Як рекомендація пропонується розпочати розроблення механізмів нарративної медіації задля поступового рефреймінгу позицій сторін, що уможливить наближення їхніх дискурсивних практик до ділянки ефективного врегулювання нині наявного російсько-українського міждержавного конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Croft S. Constructing Ontological Insecurity: The Insecuritization of Britain's Muslims / Stuart Croft // Routledge: Taylor & Francis Group. – Contemporary Security Policy. – 2012. – Vol. 33. – Issue 2. – Published online 25 June 2012. – P. 219–235. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://dx.doi.org/10.1080/13523260.2012.693776>.
2. Mitzen J. Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma / J. Mitzen // European Journal of International Relations. – 2006. – Vol. 12 (3). – P. 341–370.
3. Mustapha J. Ontological theorizations in critical security studies: making the case for a (modified) post-structuralist approach / J. Mustapha // Routledge: Taylor & Francis Group. – Critical Studies on Security. – 2013. – Vol 1. – No. 1. – Published online 27 February 2015. – P. 64–82. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://dx.doi.org/10.1080/21624887.2013.790193>.
4. Onuf N. Rule and Rules in International Relations / N. Onuf // Erik Castrén Institute of International Law and Human Rights University of Helsinki. – Helsinki, 24 April 2014. – 23 p. – [Electronic resource]. – Access mode : http://www.helsinki.fi/eci/Events/Nicholas%20Onuf_Rule%20and%20Rules%202014-2-14.pdf (last access: 10.02.17).
5. Kay S. Ontological Security and Peace-Building in Northern Ireland / S. Kay // Routledge: Taylor & Francis

Group. – Contemporary Security Policy. – 2012. – Vol. 33. – Issue 2. – Published online 12 July 2012. – P. 236–263. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://dx.doi.org/10.1080/13523260.2012.693823>.

6. Платт К. Целостность и фрагменты народа: к психологии русского патриотизма / К. Платт // Неприкосновенный запас. – 2016. – № 110. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nlobooks.ru/node/8016#_ftn8.

7. Почепцов Г. Сенси і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах / Г. Почепцов. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2016. – 316 с.

8. Lind W. The Changing Face of War: Into the Fourth Generation / W.S. Lind, K. Nightengale, J.F. Schmitt, J.W. Sutton, G.I. Wilson // Marine Corps Gazette. – October 1989. – P. 22–26. – [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.mca-marines.org/files/The%20Changing%20Face%20of%20War%20-%20Into%20the%20Fourth%20Generation.pdf>.

9. Berzinš J. The New Generation of Russian Warfare / J. Berzinš // Aspen Review. – 2014. – № 3. – P. 63–67. – [Electronic resource]. – Access mode : http://www.aspeninstitutece.org/upload/pdf/Aspen_Review_2014-3.pdf.

10. Конституція України. Редакція від 30.09.2016 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

11. Конституция Российской Федерации. Принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г. / Администрация Президента РФ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://constitution.kremlin.ru>.

12. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.01.2015 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

13. Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В. Путиным 30 ноября 2016 г.) / Министерство иностранных дел Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCkV6BZ29/content/id/2542248.

14. A/RES/68/262. Resolution “Territorial Integrity of Ukraine” adopted by the General Assembly of the United Nations on 27 March 2014 / the United Nations official web-site [Electronic resource]. – Access mode : <http://undocs.org/A/RES/68/262>.

15. Стратегія національної безпеки України від 26 травня 2015 р. : Указ Президента України № 287/2015 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

16. О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации : Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 № 683 // Российская газета. – 31 декабря 2015 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html>.

17. A/C.3/71/L.26 Resolution “Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)” adopted by the General Assembly of the United Nations Third Committee on 15 November 2016 / the United Nations official web-site [Electronic resource]. – Access mode : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N16/352/55/PDF/N1635255.pdf?OpenElement>.

18. Maintenance of international peace and security. Conflict prevention and sustaining peace / Record of the 7857th meeting of the United Nations Security Council. – New York. – Tuesday, 10 January 2017. – [Electronic resource]. – Access mode : http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.7857.

19. Record of the 7876th meeting of the United Nations Security Council. – New York. – Thursday, 2 February 2017. – [Electronic resource]. – Access mode : http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.7876.

20. Maintenance of international peace and security. Conflicts in Europe / Record of the 7886th meeting of the United Nations Security Council. – New York. – Tuesday, 21 February 2017. – [Electronic resource]. – Access mode : http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.7886.

21. Коментар МЗС України щодо тематичної доповіді СММ ОБСЄ «Складне становище цивільного населення, яке постраждало від конфлікту на сході України» / Міністерство закордонних справ України. – 16 лютого 2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/54781-komentar-mzs-ukrajini-shhodo-tematichnoji-dopovidi-smm-obse-skladne-stanovishhe-civilynogo-naselennya-jake-postrazhdalo-vid-konfliktu-na-skhodi-ukrajini>.

22. Заява МЗС України щодо кремлівського указу про визнання т. зв. документів, виданих на території ОРДЛО України / Міністерство закордонних справ України. – 18 лютого 2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/comments/6968-zajava-mzs-ukrajini-shhodo-kremlivsykogo-ukazu-pro-viznannya-tzv-dokumentiv-vidanih-na-teritorijah-ordlo>.

23. Заява МЗС України щодо третіх роковин збройної агресії Російської Федерації проти України / Міністерство закордонних справ України. – 20 лютого 2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/comments/6983-zajava-mzs-ukrajini-shhodo-tretih-rokovin-zbrojnoji-agresiji-rosijsykoji-federaciji-proti-ukrajini>.

24. CR 2017/1. Verbatim Record of the Public sitting held on Monday 6 March 2017, in the case concerning Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation) / International Court of Justice [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19366.pdf>.

25. CR 2017/2. Verbatim Record of the Public sitting held on Tuesday 7 March 2017, in the case “Ukraine v. Russian Federation” / International Court of Justice [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19368.pdf>.